

DOI 10.58423/2786-6742/2024-7-225-237
ETO 336:366.2:311.21(477.87)

Gábor PATAKI

főiskolai tanár,
Számvitel és Auditálás Tanszék koordinátora,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna
ORCID ID: 0000-0001-6761-7732

Kornélia HIRES-LÁSZLÓ

PhD, főiskolai docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, Ukrajna
ORCID ID: 0000-0002-6526-6489

PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG MÉRÉSÉNEK STATISZTIKAI MÓDSZERTANA A KÁRPÁTALJAI FIATALOK KÖZÖTT VÉGZETT KUTATÁSBAN

Анотація. Розуміння міжнародних подій стало практично неможливим без знання та аналізу фінансових і ключових економічних процесів. Тенденції на глобальному рівні є функцією економіки, і останнім часом ця тенденція поширилася на індивідуальні перспективи, ставши частиною нашого повсякденного життя. Фінансова грамотність є складовою кожної професії та способу життя, і без неї важко спланувати особистий життєвий шлях, вести господарство чи, де можливо, вести бізнес. У сучасному світі фінансова грамотність стала ключем до успіху. Це додатково підтверджено опитуваннями, що проводяться в країнах ОЕСР, спочатку орієнтованими лише на доросле населення, а згодом розширеними для оцінки компетенцій 15-річних за допомогою вимірювань PISA. У цьому дослідженні розглядаються результати цих опитувань і відповідного аналізу. На Закарпатті курси з фінансової грамотності пропонують старшокласникам уже чотири роки, попит і актуальність яких зростає з кожним роком. Враховуючи важливість теми, було прийнято рішення проводити оцінювання знань студентів до та після участі в курсах. У 2024 році за підтримки Академії наук Угорщини в рамках Національної програми було започатковано підпрограму «Компетенція – Освіта – Баланс – Перспектива» (СЕВР), у рамках якої проводилося оцінювання фінансової грамотності. Результати свідчать про те, що такі освітні проекти суттєво впливають на прийняття молодими людьми рішень, економічну поведінку та сприйняття. Це дослідження (1) представляє попередній аналіз, (2) детально описує методологію та впровадження дослідження та (3) порівнює результати з попередніми дослідженнями. Остаточний звіт розглядає загальний процес дослідження та публікує первинні дані, тоді як майбутні аналізи продовжуватимуть оцінювати результати та досліджувати причинно-наслідкові зв'язки.

Ключові слова: закарпатська угорська молодь, СЕВР, фінансова грамотність, вимірювання, розвиток, країни ОЕСР, PISA.

JEL Classification: A210, M590

Absztrakt. A nemzetközi események értelmezése szinte már lehetetlenné vált a pénzügyek és minimális gazdasági folyamatok ismerete és nyomon követése nélkül. Látható, hogy a globális szinten

tapasztható tendenciák a gazdasági tendenciák függvénye, és ez a jelenség immár átszivárgott az egyéni perspektívák szintjére is, a mindennapi életünk részévé vált. A pénzügyi műveltség napjaikban mondhatni minden egyes szakmában, életformában megjelent, és ezek ismerete nélkül nehéz egyéni életutakat, esetleg háztartások fenntartását tervezni, vagy adott esetben vállalkozásokat üzemeltetni. A mai modern világunkban a pénzügyi műveltség a siker zálogaként jelent meg. Ezt igazolja az OECD országokban folyamatosan végzett felmérések, melyek eleinte csak a felnőtt lakosságot célozták meg, majd a 15 éves fiatalok körében végzett PISA kompetenciaméréséhez is hozzákapcsolták. A tanulmányunkban áttekintettük ezen kutatások eredményeit, illetve más hasonló, a témához kapcsolható elemzést is. Kárpátalján az érettségi előtt álló korosztálynak immár négy éve tartunk gazdaságtudatossági tájékoztatót, és a téma aktualitása miatt ezen előadások relevanciája mindinkább felértékelődött. Látva a fiatalok véleményét a témáról, úgy láttuk, érdemes volna megvizsgálni tudásukat az előadásaink előtt és azt követően. 2024-ben a Magyar Tudományos Akadémia támogatásának köszönhetően elindult a Nemzeti programon belül a Kompetencia – Oktatás – Mérleg – Perspektíva (KOMP) alprogram, és ezen projekt részeként valósult meg mérésünk. Az eredmények alapján azt tapasztaltuk, hogy igen fontos az ilyen tájékoztatók szervezése a fiatalok számára, mert az előadást követően már tudatosabb döntéseket, gazdasági viselkedéseket, meglátásokat láthatunk a fiatalok körében. Tanulmányunkban (1) az elsődleges elemzést közöljük, illetve (2) bővebben írunk a módszerünkről és az eljárás kivitelezéséről; (3) adataink részeredményeit összehasonlítjuk az áttekintésünkben bemutatott korábbi kutatások következtetéseivel. Ez a kutatás utáni gyorsjelentésünk arra szolgál, hogy betekintést adjunk a kutatás menetébe és közreadjuk az elsődleges adatokat, a további elemzésünkben folytatjuk az eredmények kiértékelését, és ok-okozati összefüggésekre keressük a példákat illetve a válaszokat.

Kulcsszavak: kárpátaljai magyar fiatalok, KOMP, pénzügyi tudatosság, mérés, fejlesztés, OECD országok, PISA.

Abstract. It has become almost impossible to understand international events without being aware of and following financial and basic economic processes. Trends on a global level are a function of the economy, and recently this tendency has extended to individual perspectives, becoming a part of our everyday lives. Financial literacy is a component of every profession and lifestyle, and without it, it is difficult to plan an individual life path, manage a household, or, where applicable, run a business. In today's modern world, financial literacy has become a key to success. This is further proved by ongoing surveys in OECD countries, initially targeting only the adult population, and later expanding to assess competencies in 15-year-olds through PISA measurements. This study examines the findings from these surveys and related analyses. In Zakarpattia, financial literacy courses have been offered to high school students for the past four years, with demand and relevance growing annually. Given the importance of the topic, the decision was made to evaluate students' knowledge before and after participation in the courses. In 2024, with support from the Hungarian Academy of Sciences under the National Program, a sub-program titled 'Competence – Education – Balance – Perspective' (CEBP) was initiated, under which financial literacy assessments were conducted. Results indicate that such educational programs significantly affect young people's decision-making, economic behavior, and perceptions. This study (1) presents a preliminary analysis, (2) details the research methodology and implementation, and (3) compares findings with previous studies. The final report reviews the overall research process and publishes primary data, while future analyses will continue evaluating results and exploring cause-and-effect relationships.

Keywords: Hungarian youth in Zakarpattia, CEBP, financial literacy, measurement, development, OECD countries, PISA.

A probléma felvetése általánosságban. A fejlett társadalmunkban a pénz kezelése akár a valóságban, akár az online térben egy igen fontos kérdéssé nőtte ki magát. Napjainkban a pénzt immár nemcsak megkeresni jelent kihívást, hanem azt kezelni vagy adott esetben forgatni épp olyan lényeges faktora életünknek. A társadalmunk jövő generációjának ilyen jellegű ismerete éppen ezért válik lényegessé [4; 7; 8]. Ezen kérdéskör vizsgálata immár beépült az alapvető készségek mérésébe, vagyis az írás, olvasás, matematikai/logikai készségek, idegen nyelvtudás vagy természettudományi ismeretek mérése mellett immár a gazdasági, pénzügyi műveltséget is kutatják, mérik [14]. Az országok gazdasági fejlődésének elemzéseibe beépült a tudatos termelő és fogyasztói réteg vizsgálata [11; 12]. Általános tendencia, hogy az iskolai tanmenetben nincs külön kiemelve pénzügyi ismeretek elsajátítása, így a jövő generációja csak akkor tudja ezeket az információkat magukénak, ha az iskola vagy adott esetben a pedagógus külön figyelmet fordít rá, vagy esetleg a családon belül, illetve baráti környezetben látnak rá példákat, de a mai modern technikának köszönhetően olvashatnak róla az interneten, vagy hallhatnak *youtuber*-ektől, *influencer*-ektől. Ahhoz képest, hogy a többi készség fejlesztésére mekkora figyelmet fordít az iskola a tanmenet kialakítása során, a pénzügyi tudatosság elsajátítása csak az egyéni kulturális és kapcsolati tőke függvényében zajlik [15]. Erre az általános buktatóra már az OECD országokról szóló elemzések és kutatások is felfigyeltek [14]. A mai tizenéves generáció tagjai igen gyakran pénzügyi döntésekkel szembesülnek, sőt kiskoruktól kezdve pénzügyi termékeket vagy szolgáltatásokat használhatnak, és akár a kibertérből érkező csalások célpontjaivá válhatnak. Számos elmélet és tudományos elemzés bizonyította, hogy az iskolai előmenetel és a jövedelmi helyzet szoros összefüggést mutat a felnőttek és a fiatalok pénzügyi műveltségének szintjével [7; 8; 1].

Mindezek függvényében tartottuk fontosnak megtartani a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban tanuló diákok számára a pénzügyi tudatosságról szóló előadásainkat: az immár négy éve tartó tájékoztatósorozattal kapcsolatosan visszaérkezett vélemények alapján úgy láttuk, hogy ezek az információk valóban hasznosak a fiatalok számára. Az külön érdekes volt számunkra, hogy nem kellett felkeltenünk a fiatalok érdeklődését a téma iránt, mivel már eleve bennük volt a kíváncsiság, talán azért is, mert nem a hagyományos iskolai tananyagot vittük el hozzájuk és már valóban felhasználói a pénzügyivilágnak, főleg a kibertérben. Az iskolai tájékoztatókat évről évre fejlesztettük, és mindig egy újabb résszel bővítettük a gazdasági ismeretekről szóló interaktív bemutatóinkat – a bővítést minden egyes esetben a diákok idényeinek alapján alakítottuk. A bemutatónk és tájékoztatónk hasznosságát viszont következetesen nem láthattuk, nem tudtuk pontosan mennyire volt hasznos, vagy éppen milyen fejlődés ment végbe a fiatalok körében a tájékoztatók alkalmával. Ezért 2024-ben a tájékoztató mellett immár egy mérési módszert is kialakítottunk, mellyel az előadások előtt és után is mértük ismereteiket, hozzáállásukat, illetve véleményüket többek között a tájékoztatóról is.

A Magyar Tudományos Akadémia Nemzeti programjának köszönhetően 2024-ben indult el Kárpátalján a *Kompetencia – Oktatás – Mérleg – Perspektíva (KOMP)* alprogram. Ennek keretében 2024. május – június hónapokban, a tanítás utolsó hónapjaiban látogattunk el kilenc kárpátaljai magyar tannyelvű iskolába, ahol 9., 10., és 11. osztályos diákok körében tartottuk meg az előadásorozatunkat, majd ezt követően mértük pénzügyi tudatosságukat: véleményüket a beavatkozás (tanóra) előtt az *indító* felmérés segítségével, valamint az órát követően az un. *záró* teszt segítségével. A felmérés alapján a diákok is visszajelzést kapnak, hogy milyen az egyéni pontokat értek el a következő területeken: *tudatos fogyasztás, takarékoság, öngondoskodás, eladósodás, pénzügyi tervezés, kockázatvállalás*. Továbbá, az adatok összesített eredményei révén lehetőség kínálkozik arra is, hogy egy hosszabb, longitudinális vizsgálat révén folyamatosan nyomon kövessük a kárpátaljai diákok pénzügyi tudatosságát, illetve egyéb szocio-demográfiai/ szocioökonómiai (társadalmi-gazdasági) változók közötti összefüggést keressünk. Tehát a felmérés következetes megismétlését tervezzük a jövőben, és ezzel a méréssel közelebb kerülhetünk a kárpátaljai magyarság felnövekvő generációjának megismeréséhez, miközben folyamatos beavatkozással fejlesztjük is őket.

A legfrissebb kutatások és publikációk elemzése. A pénzügyi tudatosság témával jelentős mértékben foglalkoztak már a szakemberek, kutatók [7; 8; 9; 10;]. A téma divatosnak számít, ugyanis az egyéni pénzügyek kérdése, főleg az internet terjedésével és az információk elérhetőségével, egyre inkább foglalkoztatta nemcsak a vállalkozókat, befektetőket, magas jövedelemmel rendelkezőket, hanem a hétköznapi, polgári életből jövő középosztály lakosságát is. A kisbefektetések exponenciális ütemben növekedett az elmúlt száz évben a világ fejlett régióiban, és napjaikban a pénzpiac mozgásának követése lényegessé vált minden gazdasági ágazaton belül.

Németh [9] tanulmányában a koronavírus járvány hatásait vizsgálta a pénzügyi tudatosság kultúrájával összefüggésben. A kutatás felnőttekre vonatkozott ugyan, de fontos megállapítása az, hogy a nemzetközi szakirodalommal összhangban Magyarországon is mérhető az összefüggés a gazdasági konjunktúra és pénzügyi tudatosság mértéke között (fellendülés esetén magasabb a pénzügyi tranzakciók száma, míg recesszió alatt visszafogottabb döntéseket hoz a lakossági és vállalati szektor is).

A tudatosság fejlesztésével kapcsolatban Németh-Lékó, A. [10] megjegyzi, hogy „pénzügyi tudatosság fejlesztése időigényes folyamat, amelynek eredményei hosszú távon jelentkezhetnek”.

A kutatásunkkal közelebbi kapcsolatban áll az, amikor egyetemi szinten vizsgáljuk a hallgatók pénzügyi tudatosságát. Havay [4] cikkében konkluzióként vonja le, hogy jelentős hatással van a pénzügyi kultúra minőségére az, hogy milyen oktatási intézményben tanulnak az egyetemi hallgatók, viszont az elmúlt években folyamatos fejlődés tapasztalható.

Érdemes a témában még tanulmányozni nemcsak a lakossági csoportok pénzügyi tudatosságát, hanem KKV szektorban lévő vállalkozókat is [16], illetve speciális ágazati irányokat is lehet vizsgálni, mint pl. Baranyi – Zsigrai – Széles [2] cikkükben a pénzügyi tudatosság érvényesülését vizsgálták a zöld pénzügyi megoldások terén.

Módszertani vonatkozásában megvizsgáltuk azokat a kutatásokat, melyek az általunk is preferált statisztikai módszertanokat vették alapul, illetve ezekből nyertünk ihletet további módszertani sajátosságok bevezetésében a kutatás feldolgozása során. Baranyi és társai [2] primer kutatás keretében vizsgálták a pénzügyi tudatosságot, valamint Kuruczleki & Kazár [6] ideji kutatási beszámolójukban a pénzügyi eredményességet befolyásoló kompetenciákat vizsgálták a dél-alföldi mikrovállalkozások körében.

A kutatás alapjául több kérdőívet is megvizsgáltuk. Leginkább a Pénziránytű Alapítvány[7] által kifejlesztett kérdőívek hatottak a vizsgálati fókuszunkra. Nemzetközi viszonylatban pedig a pénzügyi kultúra és pénzügyi eredményesség méréséhez az OECD [11; 12] és a CFPB (Consumer Financial Protection Bureau) [3] által kifejlesztett kérdőíveket is tanulmányoztuk.

A pénzügyi műveltség mérése immár negyedik alkalommal lett mérve a PISA (Programme for International Student Assessment = Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Program) kompetenciavizsgálatán belül¹. A PISA mérést az OECD országok 15 éves diákjai körében végzik, és három évente ismétlik a felmérést 1996 óta. A kompetenciavizsgálat elsődleges célja az emberi erőforrás feltérképezése, és a következő generáció alapvető képességeinek kiértékelése a munkaerőpiac számára [1]. A PISA eredményeit használják az adott ország emberi erőforrásainak, fejlettségi szintjének (Human Development Indicators (HDI) egyik igen fontos mutatójaként. A tesztek eredményei markánsan hatnak az országok gazdasági beruházásainak rangsorolására egyaránt, és tendenciákat elemezve vetítik előre az adott ország 10-20 éves potenciális munkaerejének képességeit. A tesztek legújabbán tehát azt is feltérképezik, hogy a 15 évesek mennyire képesek a digitális gazdasági folyamatokban boldogulni, mérve a pénzügyi műveltségüket. [14] A pénzügyi műveltség alatt azt értik, hogy: „a pénzügyi fogalmak és kockázatok ismerete és megértése, valamint az ezek alkalmazásához szükséges készségek és attitűdök rendszere, amelyek révén a fiatalok hatékony döntéseket hozhatnak valós pénzügyi helyzetekben, és amelyek emelik az egyének, egyben a társadalom pénzügyi jólétét, valamint lehetővé teszik a gazdasági életben való részvételt” [14: 7]. A PISA vizsgálaton belül a diákok pénzügyi műveltségeit összegző adatokat szocioökonómiai (társadalmi-gazdasági) háttérrel, társadalmi nemmel, lakhely település típusával, iskolák fenntartói alapján korrelálták, mindamelllett hogy kiértékeltek a családtagok és barátok hatásait is a befolyásoló tényezők között. A szocioökonómiai háttér vizsgálatához létrehoztak egy olyan indexet, amely magában foglalja pénzügyi, társadalmi, kulturális és humántőke-erőforrásokat, ez az ún. ESCS-index. A hozzá kapcsolódó konkrét változók pedig a szülők iskolai végzettsége, foglalkozása, a háztartás vagyoni helyzete. Ezen mérés módszereiből, eredményeiből és a kutatás megvalósulásának relevanciájából számos hasznos következtetést vonhatunk le a jelen kutatás eredményeinek kiértékelésénél. A felmérésnek két fontos tanulsága van: egyrészt, hogy a diákok pénzügyi műveltsége szoros összefüggést mutat a matematikai és olvasási készségekben elért

¹ A méréshez 2022-ben Magyarország is csatlakozott, Ukrajna viszont nem: URL: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/PISA2022PM.pdf

eredményekkel, vagyis a diákok általános fejlesztése hat a pénzügyekben jártasságra is. A másik igen fontos tanulsága a résztvevő országok tekintetében, hogy a mérések eredményeit látva eltérő formában, de beépítették a pénzügyi műveltség fejlesztését az iskolai tantervekbe. Magyarországon például a Nemzeti Alaptanterv iskola dönthet a kivitelezés formájáról, de kötelezővé teszi az ilyen ismeretek oktatását. A vizsgált korosztály számára pedig az állampolgári ismeretek tantárgyon belül oktatják a mindennapi pénzügyeink résztemakört. Ugyanis úgy tűnik, hogy bizonyos témakörök még a legjobban olvasó és logikusan gondolkodó 15 éves fiatal számára gondot okoz a pénzügyek terén – mint például a kockázat és a haszon mérlegelése, a pénzügyi döntések rövid és hosszú távú dimenzióinak átlátása, a képesség a pénzügyi csalások azonosítására vagy a személyes pénzügyi adatok biztonságban tartása.

Ukrán kutatási eredményeket is megvizsgáltunk, elsősorban egy tavalyi felmérést vettünk alapul [18]. Pedagógiai szempontokra fókuszálva pedig Zykina [17] tanulmánya foglalja össze az ukrainai oktatási rendszer helyzetét a háború előtti időszakban a pénzügyi kultúra fejlesztése vonatkozásában.

A cikk céljai. Jelen tanulmányunk egy nagyobb kutatási projekt bevezető eredményeként jelenik meg, mellyel azt a központi célt kívánjuk szolgálni, hogy módszertani alapjait bemutassuk a kárpátaljai iskolákban végzett primer kutatásnak. Részcélunk, hogy megismerjük a magyar, az ukrán és a nemzetközi szakirodalom e témával kapcsolatos kutatásait, módszertani alapjait és eredményeit. Láthattuk a PISA tesztek bővítései alapján [14], hogy a pénzügyi műveltség mérése immár az alapvető iskolai keretek között fejlesztett kompetenciák mellé lettek illesztve, és ezek kiértékelésében számos érdekes eredményt láthatunk. Elemzésünk elsődleges célja egy módszertani keret bemutatásán túl annak kidolgozása és kiértékelése, hogy a gazdaságtudatosságot napjaikban mennyire lényeges mérnünk, és beépíteni a jövő generációjának fejlesztésének folyamatába.

A kutatási eredmények bemutatása. A 2024 május-júniusi időszakában 9 kárpátaljai magyar tannyelvű iskolát sikerült elérni, melyek a következők: Arany János Líceum (Mezőkaszony), Beregszászi Bethlen Gábor Líceum, Munkácsi Szent István Líceum, Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Speciális Iskola, Beregszászi Kossuth Lajos Gimnázium, Nagyberegi Református Líceum, Ungvári Magyar Tannyelvű Elemi Iskola és Drugeth Gimnázium, Sztojka Sándor Görögkatolikus Líceum, Karácsfalva, Nagydobronyi Református Líceum. A felmérés a online térben zajlott. A bemutatkozás után egy QR-kód leolvasásával a diákok saját mobilkészülék segítségével tölthették ki először az *Indító* tesztet, amelyben több háttérinformáció után mértük pénzügyi tudatosságukat, majd a tájékoztató előadás után került sor a *Záró* tesztre.

1. táblázat.

A KOMP projekt pénzügyi tudatosság felmérésének *Indító* és *Záró* tesztjeit kitöltő tanulók száma iskolák szerint

	Indító teszt	Záró teszt
Arany János Líceum (Mezőkaszony)	30	31
Beregszászi Bethlen Gábor Líceum	28	30
Munkácsi Szent István Líceum	18	15

	Indító teszt	Záró teszt
Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Speciális Iskola	9	8
Beregszászi Kossuth Lajos Gimnázium	30	46
Nagyberegai Református Líceum	32	25
Ungvári Magyar Tannyelvű Elemi Iskola és Drugeth Gimnázium	5	5
Sztojka Sándor Görögkatolikus Líceum, Karácsfalva	33	31
Nagydobronyi Református Líceum		2
Összesen	185	199

Forrás: Saját szerkesztés

A válaszadók 63 %-a lány, 38 %-a fiú volt, korosztály szempontjából a legtöbben 10. osztályosok (16 évesek) voltak, kicsit kevesebben a 11. osztályosok (17 évesek) és volt néhány 9. osztályos (15 éves) diák is, aki kitöltötte az ungvári iskolában. A megkérdezt tanulók elsősorban 3 családtaggal él együtt, a diákkal együtt számított átlagos családtag szám a vizsgált diákoknál 4,5 fő. A szülők anyagi helyzetét vizsgálva látható, hogy a válaszadók 68 %-ának mindkét szülője dolgozik (vagy vállalkozik), viszont közel 30 %-nak csupán csak az egyik szülőnek van jövedelme, illetve néhány olyan válasz is érkezett, hogy nincs a családnak állandó jövedelme (1%), vagy pedig más családtag (pl. nagyszülő) jövedelméből élnek (1,4 %). A válaszadó diákok közül 148 él falun és 37 városban – mivel a kárpátaljai magyarság zöme falvakban él, így ez az arány tükröződött felmérésünk során is.

Ezt követően 20 speciális kérdés következett. Az első hat *a tudatos fogyasztás* vizsgálatára vonatkozott, a második 4 kérdés *a takarékosággal* volt összefüggésben, a harmadik csomagban *ön gondoskodással* kapcsolatos kérdések voltak, a negyedikben az *eladósodást* vizsgáltuk, illetve vonatkozott még kérdés a *pénzügyi tervezésre* és a *kockázatvállalásra*. A tesztben szereplő állításokra a tanulók Likert-skálán keresztül tudtak válaszolni, ahol mindig a legkisebb szám nemlegesnek, míg a legnagyobb a teljes mértékben jellemzőnek minősült az adott állításra vonatkozóan. A kérdőív összeállításakor figyeltünk arra, hogy ne legyenek egyforma értelmű kérdések, tehát adott témában pénzügyileg tudatosnak akkor minősült, amikor nem jellemző rá az állítás, máskor pedig ellenkezőleg, akkor minősült tudatosnak, ha teljes mértékben jellemzi (illetve volt olyan, amikor az átlagos érték volt a pozitív és a két szélsőség pedig kevésbé jó eredmény). Ez némileg bonyolította kódolást, illetve az is, hogy voltak kérdések, melyek nagyobb súlyt kaptak, illetve más állításokra adott válasz kisebb mértékben számított a végső pont kialakításánál.

A válaszok pontokká konvertálásához megvizsgáltunk más, az előző fejezetben bemutatott kutatásokat, összegeztük saját tereptapasztalatainkat, valamint a pénzügyi, gazdasági szakismereteinket. Ennek értelmében a nyitó kutatás kódolását az alábbi táblázat szerint végeztük el.

1. táblázat

Az *Indító* kérdőív kódolási segédtablázata.

Kérdések a vizsgált pénzügyi viselkedések alapján	Tudatos	Inkább tudatos	Többnyire tudatos	Inkább nem tudatos	Egyáltalán nem tudatos	Súly
	<i>Adott pont, adott százalékértéknek felel meg.</i>					
Tudatos fogyasztás	90	75	60	30	10	
1. Amit a gyerek kér, azt a jó szülő megveszi neki	2	3	1	4	5	3
2. Ha valami megtetszik, akkor azt megvásárolom	2	1	3	4	5	2
3. Könnyen elcsábulok, ha valamit nagyon kedvező áron árulnak.	2	1	3	4	5	2
4. Legtöbbször összehasonlítom az árakat, mielőtt megvennék valamit	5	4	3	2	1	3
5. Szeretem a menő cuccokat és szívesen költök rájuk.	1	2	3	4	5	1
6. Gyakran megjutalmazom magam	2	1	3	4	5	1
Takarékosság	90	75	60	30	10	
7. Nálam a pénz ahogy jön, úgy el is megy	5	4	3	2	1	3
8. Fontosnak tartom, hogy legyen megtakarításom, ha váratlan helyzetre kell pénz	5	4	3	2	1	3
9. Készítünk uzsonnát otthon, hogy ne a büfében/boltban vásároljak, ha huzamosabb ideig nem vagyok otthon.	4	5	3	2	1	1
10. Nem szeretem kidobni, a még használató dolgaimat.	4	5	3	2	1	2
11. Saját készítésű ajándékokkal lepek meg másokat.	4	5	3	2	1	2
Öngondoskodás	90	75	60	30	10	
12. Állandó bevétellel (pl. zsebpénz) rendelkezem, amellyel én gazdálkodom.	4	5	3	2	1	2
13. Egyedül döntöm el, hogy mire költöm a saját pénzemet	4	5	3	2	1	1
14. Számon tartom a kiadásaimat.	5	4	3	2	1	3
15. Szeretek úgy több pénzhez jutni, hogy megdolgozom érte.	5	4	3	2	1	3
16. Rendet tartok a holmiaim között.	5	4	3	2	1	2
Eladósodás	90	75	60	30	10	
17. Amikor én vásárolok, előfordul, hogy többet költök, mint amennyit terveztem (vagy ajánlották a szüleim)	1	2	3	4	5	3
18. Előfordul, hogy pénzt kérek kölcsön (nem a szüleimtől)	1	2	3	4	5	1
Pénzügyi tervezés	90	75	60	30	10	
19. Mindig jól végiggondolom, hogy mire	5	4	3	2	1	

Kérdések a vizsgált pénzügyi viselkedések alapján	Tudatos	Inkább tudatos	Többnyire tudatos	Inkább nem tudatos	Egyáltalán nem tudatos	Súly
	Adott pont, adott százalékértéknek felel meg.					
Tudatos fogyasztás futja a pénzből.	90	75	60	30	10	
Kockázatvállalás	90	75	60	30	10	
20. Játék közben szeretek sokat kockáztatni.	3	2	1	4	5	

Forrás: Saját szerkesztés.

Az indító kérdőív elvégzését követően a diákok számára egy 30 perces ismeretterjesztő rész következett, ahol a pénzkezelés szintjeiről, a személyes pénzügyi tervezésről, költségvetés készítésének fontosságáról és módszertanáról stb. tartottunk előadást. Ezután következett a második mérés. A záró kérdőívet szintén egy QR-kódos képről olvasták le, majd töltötték ki. A kérdések struktúrája megegyezett az előzővel, tehát itt is a tudatos fogyasztással, takarékossgal, öngondoskodással, eladósodással, pénzügyi tervezéssel és kockázatvállalással kapcsolatos kérdések voltak, viszont itt már csak 15 speciális kérdés volt, s változott a súlyarányok is, mivel reflektáltunk a tananyagra (pl. pénzügyi tervezés több kérdésben jött elő). A 15 kérdésen túl voltak un. „feedback” kérdések is, melyek a képzés kiértékelésére vonatkoztak (pl. mennyire volt hasznos számukra ez a program, részt vennének-e a jövőben is). A második kérdőív módszertani értékelését az alábbi táblázat mutatja, ahol látható a kérdések kódolása és súlyértéke is.

2. táblázat.

Záró kérdőív kódolási segéd táblázata.

Kérdések a vizsgált pénzügyi viselkedések alapján	Tudatos	Inkább tudatos	Többnyire tudatos	Inkább nem tudatos	Egyáltalán nem tudatos	Súly
	Adott pont, adott százalékértéknek felel meg.					
Tudatos fogyasztás	90	75	60	30	10	-
1. Szoktam segíteni másokat (adok az uzsonnámból, tesztek a templomi perselybe stb.)	5	4	3	2	1	1
2. Időközönként veszek a szüleimnek/testvéremnek is valamit a zsebpénzből.	5	4	3	2	1	2
3. Több boltban, üzletben is összehasonlítom az árakat, mielőtt vásárolnék.	5	4	3	2	1	3
4. A boltban fejbem utána számolok, hogy tényleg annyiba kerültek-e a dolgok, mint amennyit a pénztárnál mondanak.	5	4	3	2	1	3
Takarékosság	90	75	60	30	10	-
5. Amikor bevételtem lesz, abból mindig tesztek félre, mielőtt	5	4	3	2	1	-

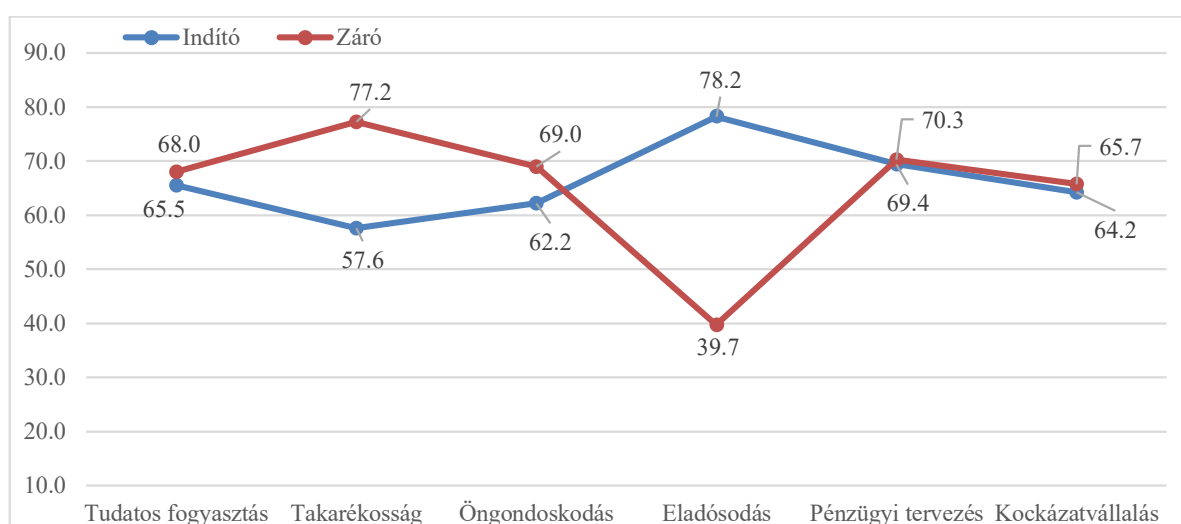

Kérdések a vizsgált pénzügyi viselkedések alapján	Tuda	Inkább	Többnyire	Inkább nem	Egyáltalán nem	Súly
	tos	tudatos	tudatos	tudatos	tudatos	
<i>Adott pont, adott százalékértéknek felel meg.</i>						
költeni kezdek						
Öngondoskodás	90	75	60	30	10	-
6. Szeretnék diákmunkát, nyári munkákat vállalni a szabadidőmben.	5	4	3	2	1	3
7. Ha tudom, akkor előre jelezem, hogy nem tárgyi, hanem pénzbeli ajándékot kérek, amelyet magam osztok be.	5	4	3	2	1	2
8. Ha családot alapítok, főleg én kezelem majd a családi kasszát.	4	5	3	2	1	1
Eladósodás	90	75	60	30	10	-
9. Napi, vagy heti szinten összeírom, hogy adott időszakban mire és mennyit költöttem.	5	4	3	2	1	-
Pénzügyi tervezés	90	75	60	30	10	-
10. Készíteni fogok tervet, hogy mire költöm a pénzemet	5	4	3	2	1	3
11. Tudom, hogy hol fogok tovább tanulni, mi lesz a szakmám.	5	4	3	2	1	1
12. Véleményem szerint felnőtt koromban jól fogok bánni a pénzügyekkel.	5	4	3	2	1	2
13. Ha jobban megismerem a pénzügyi, gazdasági területeket, akkor saját pénzügyeim terén is sikeresebb leszek.	5	4	3	2	1	2
Kockázattudatosság	90	75	60	30	10	-
14. Szoktam úgy internetről vásárolni, hogy korábban nem rendeltem onnan (nem látok értékelést a weboldalról)	3	2	1	4	5	3
15. Tanulmányaim befejezése után inkább vállalkozó szeretnék lenni, mint alkalmazott.	3	5	4	2	1	2
„Feedback” (visszajelzés)	90	75	60	30	10	-
16. Hasznos, új dolgokat hallottam ezen a képzésen	5	4	3	2	1	-
17. Szívesen részt vennék a jövőben is ilyen képzéseken	5	4	3	2	1	-

Forrás: Saját szerkesztés.

Azt követően, hogy sikerült dekódolni az eredményeket és a súlyozási háttérszámításokat is elvégeztük. Témakörönként megkaptuk a súlyozott átlagokat,

valamint a főátlatgot a teljes adatbázisra vonatkozóan. Ezek összehasonlító eredményét láthatjuk az 1. ábrán, ahol látható a lényeges különbség témakörönként az előadás előtti majd az előadást követően feltett kérdésekre vonatkozóan. Azokon a területeken láthatunk magasabb értékeket, vagyis ha az adott kérdéskörön belül magasabb értéket kapnak, akkor az egy pozitív változás a gazdasági viselkedés terén, és így a legnagyobb változást a takarékoságon (58%-ról 77%-ra), öngondoskodáson (62%-ról 69%-ra) belül láthatjuk. A diákok előadás közben kicsit mérlegelték saját gazdasági viselkedésüket, és a záró tesztben már láthatóan racionálisabban döntenek a jövőben tervezett kiadásai tekintetében. Ez a pozitív változás viszont az eladósodás témakörében nem valósult meg: radikálisan csökkent az érték 78%-ról 40%-ra. A kódolásnál értelemszerűen magasabb értéket kaptak azok a válaszok, ahol a diák kevesebb eladósodást tervezett a jövőben. Az indító tesztben két kérdést tettünk fel ehhez a kérdéskörhöz, viszont a záró teszt esetében már csak egyet. A jövőben ezt a blokkot módosítjuk és a vásárlásra illetve a kölcsönkérésre vonatkozó kérdést már a záró tesztben is két kérdésben fogjuk mérni. A pénzügyi tervezés és kockázatvállalás tekintetében nem láthatunk változást, amit még a későbbi elemzéseink során tovább vizsgálunk, és kérdésekre bontva értelmezzük az eredményeket. Minden tekintetben érdekes, hogy a fiatalok mennyire tartják fontosnak az internetes vásárlást, milyen jövőt terveznek maguknak a továbbtanulás vagy a pénzügy beosztása tekintetében stb. Továbbá későbbi elemzésünkben igyekszünk a PISA tesztekben bevált csoportokat kialakítani, amely elsősorban különböző képességpontokat rendel a diák ismereteihez a kérdések súlyértéke alapján. A PISA tesztek elemzéseiben [14] a társadalmi nem, lakhely településtípusa, iskolák közötti különbségek – vagyis oktatnak-e a diákoknak pénzügyvel kapcsolatos információkat – alapján keresünk majd szignifikáns összefüggéseket.

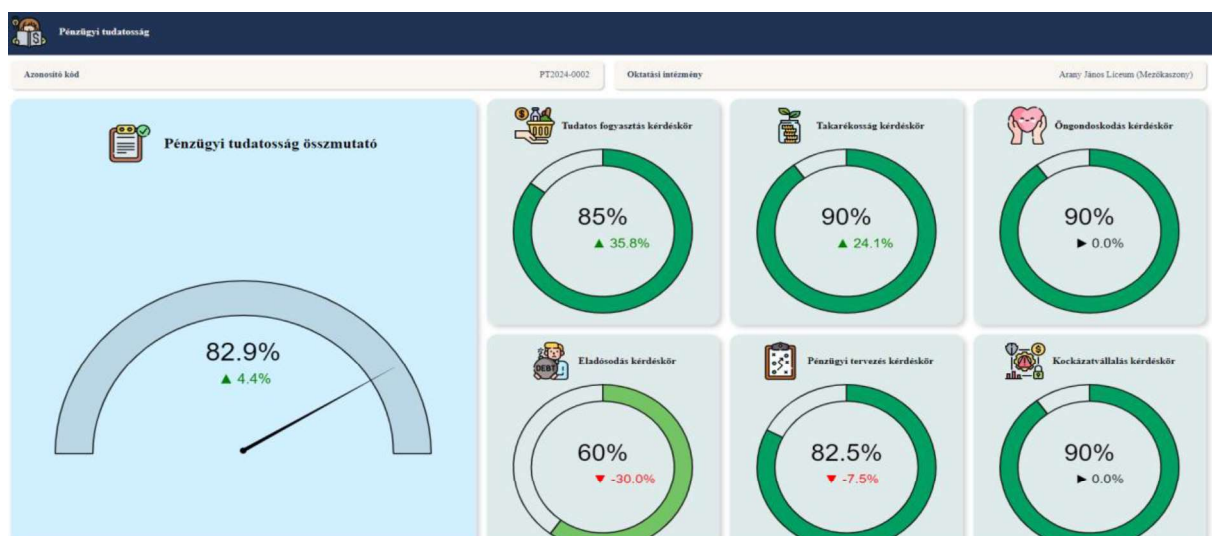

1. ábra. Pénzügyi tudatosság felméréseinek összesített átlagai az Indító és Záró kérdőív eredményei alapján.

Forrás: Saját szerkesztés.

Mivel a tájékoztatást és a mérést is azzal a céllal indítottuk el, hogy a tanulók előadás előtti és utáni ismeretét, véleményét, viselkedését mérje, továbbá, hogy a

tanulók válasziakkal minősítsék és visszajelezzék felénk, mennyire volt hasznos számukra a napjaikban igen fontossá vált, ám iskolai kereteken belül nem oktatott tudás, ezért a záró tesztbe beépítettük *feedback* kérdéseket (3. táblázat). Azt tapasztaltuk, hogy átlagosan 74%-ra minősítették az előadás hasznosságát, ami a válaszadó fiatalok háromnegyede. A visszajelzés számunkra is lényegessé vált abból a szempontból, hogy a diákok a saját eredményeiket visszakapják a mérést követően. Éppen ezért a KOMP projekten belül létrejött weboldal segítségével és a méréshez használt egyéni azonosítókkal megtekintheti a saját eredményüket (lásd 2. ábra).

2. ábra. A KOMP projekt weboldalának pénzügyi tudatosságot megjelenítő modulja

Forrás: <https://komp.kmf.uz.ua/pt-leiras>

Kutatás további lehetőségei. Ilyen jellegű kutatás Kárpátalján a magyarság körében, és a fiatalokat érintve első alkalommal készült. Azért tartottuk fontosnak éppen ezt a korosztályt megcélolni, mert ahogy a többi hasonló jellegű felmérés a következő generációt, a gazdaságon belül 10–20 év múlva a munkaerőpiac legfiatalabb tagjainak képességeit mérik, így a mi célunk is az volt, feltérképezzük pénzügyi műveltségük, pénzügyi tudatosságuk milyen fokú és egy előadás ezen milyen változást tud véghez vinni. A projekt longitudinális, vagyis folytatjuk a 2024/2025-ös tanévben is, és igyekszünk több iskolába eljutni. A 2022. február óta dúló háború miatt a kárpátaljai magyarság sorsa sok minden múlik, az egyik legfontosabb a következő generáció fejlesztésén túl a képességük mérése is. A megélhetés a gazdasági válságokban egyéni kreativitások és magas fokú pénzügyi jártasságtól függ – ezt bizonyította a rendszerváltás környékén kialakult gazdasági válság időszaka is, amikor a kárpátaljai magyarság túlélése épp ezen a fortélyos megoldások sorozatától függött [5]. Ahogy a PISA eredményei alapján beépítették az iskolai tanmenetekbe az ilyen jellegű tudás oktatását [14; 1; 15], így bízunk benne, ez az alulról szerveződő motiváció a kárpátaljai magyar iskolákon belül is elindít valamit, és az oktatók történelem, jogtan, állampolgársági ismeretek mellett esetleg osztályfőnöki órákon belül ezeket az információkat is tovább adják. Számos alkalommal voltak jelen oktatók is az előadásokat, akiknek szintén nagyon hasznosnak

bizonyultak ezek a tájékoztatók. Az OECD országokban a fiatalok pénzügyi műveltségét a PISA tesztekkel párhuzamosan mérik [1;14], de a felnőtt lakosság körében is végeznek mérést [11; 12], éppen azért, mivel a társadalmi egyenlőtlenségek kiküszöbölésének egyik radikálisan lényeges faktorává vált a pénzügyekben jártasság. A modern világunkban ezek a folyamatok felfokozódtak, és a fejlődés ritmusát mérlegelve ez a tendencia csak fokozódni fog. A mérésünket és tájékoztatóink sorozatát ennek függvényében folytatjuk.

Felhasznált források listája

1. Acido, V. J. – Caballes, G. D. (2024) Assessing educational progress: A comparative analysis of PISA results (2018 vs. 2022) and HDI correlation in the Philippines. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 2024, 21(01), pp. 462–474.
2. Baranyi, A. – Bencsik, M., – Csernák, J. (2022). A pénzügyi tudatosság vizsgálata egy primer kutatás tükrében.
3. Consumer Financial Protection Bureau (CFPB) (2015): Measuring financial well-being: A guide to using the CFPB Financial Well-Being Scale. <https://www.consumerfinance.gov/data-research/research-reports/financial-well-being-scale/>
4. Havay, D. A (2020). Pénzügyi kultúra vizsgálata egyetemi hallgatók körében. *Tudomány: út a világ megismeréséhez II.*, 38.
5. Hires-László K. (2018). Megélni? Túlélni? Jól élni? Megélhetési stratégiák a kárpátaljai Beregszászi járásban. In: Letenyey László és Tamáska Máté szerk. *Szociográfia. Kárpát-medencei körkép*. Pp. 53–69. Gondolat Kiadó, Budapest.
6. Kuruczleki, É., – Kazár, K. (2024). A pénzügyi eredményességet befolyásoló kompetenciák vizsgálata dél-alföldi mikroállalkozások körében: Egy pilotkutatás eredményeinek bemutatása. *Gazdaság és pénzügy*, 11(1), pp. 111–132.
7. Lusardi, A. – Mitchell, O. – Curto, V. (2010), Financial Literacy among the Young. *Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44/2, pp. 358–380, <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01173.x>. 6.
8. Lusardi, A. – Mitchell, O. (2014), “The economic importance of financial literacy: Theory and evidence”, *Journal of Economic Literature*, Vol. 52/1, pp. 5–44, <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>.
9. Németh, E. (2022). A pénzügyi kultúrához kapcsolódó képzések. *Gazdaság és Pénzügy*, 9(1), pp. 68–101.
10. Németh-Lékó, A. (2020). Pénzügyi tudatosság fejlesztése az öngondoskodási szemlélet erősítéséért. *Biztosítás és kockázat*, 7(3-4), 90-101.
11. OECD (2020a): OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy. Paris: OECD Publishing
12. OECD (2020b): OECD/INFE survey instrument to measure the financial literacy of MSMEs. Paris: OECD Publishing
13. Pénz Iránytű Alapítvány honlapja: Pénzügyi személyiségteszt középiskolások részére. Link: <https://penziranytu.hu/penzugyi-szemelyiseg-teszt-kozepiskolasok-reszere>
14. PISA 2022. Pénzügyi műveltség. Összefoglaló jelentés. Link: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_merese/pisa/PISA2022PM.pdf
15. Salas-Velasco, M. – Moreno-Herrero, D. – Sánchez-Campillo, J. (2020) Teaching financial education in schools and students' financial literacy: A cross-country analysis with PISA data. *International Journal of Finance & Economics* <https://doi.org/10.1002/ijfe.2005>
16. Szennay, Á. (2023). Pénzügyi tudatosság a magyar kkv szektorban.
17. Zykina, V. (2022). Organizing Financial Literacy Teaching in Primary School through Stem Education. *Problems of Education*, (1 (96)), 72–86.
18. Ćgoricheva, S. B. – Onishchenko, A. V. (2023). Otsiniuvannia finansovoï gramotnosti ta finansovoï inkluziï starshoklasnikiv. <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/13686>